

Radikaaleja naisia

Erkki Tuomioja: Häivähdys punaista. Hella Wuolijoki ja hänen sisarensa Salme Pekala vallankumouksen palveluksessa. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki 2006. 425 s.

■ Erkki Tuomiojan kaksoiselämäkerta Hella Wuolijoesta ja tämän sisaresta Salme Duttista on kiintoisa lisä niin poliittiseen kuin kulttuurihistoriaan. Wuolijoki on itse kirjoittanut useita muistelmia, ja hänen tuotantoaan ja elämäänsä on ruodittu lukuisissa tutkimuksissa, kuten Oskar Kruusin ja Pirkko Kosken julkaisemissa elämäkerroissa. Salme Duttia on tarkasteltu jonkin verran Ison-Britannian kommunistisen liikkeen historian kartoituksissa, esimerkiksi John Callaghanin tutkimuksessa Rajani Palme Duttista. Niinpä tulkinnoissa ja esityksen rakentamisessa ei ole lähdetty puhtaalta pöydältä.

Tuomioja on kuitenkin saanut käyttöönsä uutta lähdeaineistoa ja rajannut työnsä aiemmasta tutkimuksesta poiketen politiikan ja liike-elämän

kentille. Salme Duttin ottaminen kirjan toiseksi päähenkilöksi on perusteltua juuri tältä pohjalta, nousihan tämä keskeiseen asemaan kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä ja oli eittämättä yksi Wuolijoen poliittisten yhteyksien rakentajista ja käsitysten muovaajista. Rajaus on hedelmällinen myös siinä mielessä, että tämänkaltaista tarkkaa historiantutkimusta naisten poliittisesta toiminnasta tai yrittäjyydestä ei ole Suomessa tehty kovinkaan paljon. Tarkastelinkin kirjaa esityksenä poliittisen järjestelmän ja kulttuurin sukupuolituneisuudesta ja jätän sivuun tutkimuksen monet muut ulottuvuudet.

Murrikin sisarukset olivat sukutaustaltaan vaurasta, virolaista maanomistajaluokkaa, mutta isä Ernst Murrik tarttui moneen toimeen kunnansihteeristä koulumestariin ja asianajajasta kirjakaupanpitäjään. Äiti Kadri Murrik osallistui perheen elättämiseen pitämällä majataloa. Sisarukset saivat hyvän koulutuksen ja päätyivät yliopistoon, Hella Helsinkiin ja Salme Moskovaan. He osasivat useita kieliä, mikä mahdollisti vaivattoman liikkumisen eri kulttuuripiireissä. Samasta taustasta huolimatta sisarukset elivät erilaiset elämät. Wuolijoki toteutti omassaan kodin ja suvun perintöä toimimalla eri aloilla, poliitikkona, kirjailijana, yrittäjänä ja kartanonemäntänä. Dutt eli askeettisemmin ja viehättyi monien sukupolvensa nuorten tavoin ensin tolstoilaisuudesta, sitten kommunismista.

Murrikin sisarukset ovat oiva esimerkki naisten poliittisen toiminnan mahdollisuuk-

sista ja rajoista. Kumpikaan ei tehnyt pitkää uraa julkisessa politiikassa, puoluejohtajana tai kansanedustajana, mutta jos Tuomiojan tavoin kohdistaa katseensa parrasvaloista kulissemiin – Wuolijoen salonkeihin, epävirallisiin neuvotteluihin tai sisarusten vaikutukseen lähipiirissään – huomaa piankin olevansa syvällä poliittisen historian kiemuroissa. Tällaisen puolijulkisen, yksityisen tai salaisen vaikuttamisen tutkiminen ja sen merkityksen arviointi on hankalampaa kuin näkyvän vallankäytön. Naisten toiminnan esiin tuominen näyttäisi kuitenkin vaativan juuri näyttämöntakaisten tapahtumien kartoittamista.

Naisten emännöimillä salongeilla on pitkät perinteet, eikä niiden tavoite ole ollut vain seurustelu. Wuolijoen ensimmäinen salonki kokosi sisällissodan jälkeisinä vuosina eri aatesuuntien ja kansallisuuksien edustajia keskusteluihin ja tiedonvaihtoon. Salongin pitäjän pyrkimyksiin kuului muun muassa Viron ja Neuvosto-Venäjän välisen rauhansopimuksen aikaansaaminen, tietojen kerääminen ja sen levittäminen Britannian ja Ranskan lehdistöön. Muistelmissaan Wuolijoki mainitsee elämänsä merkittävimmäksi ajaksi juuri vuodet 1918–20 eli salonkinsa kukoistuskauden. Merkittävyys ei piillyt vain salongin antamassa vallantunteessa tai vaikutuksissa, joita sillä saattoi olla ajan politiikassa, vaan myös verkostoissa, jotka sen piirissä syntyivät.

Kyseiset vuodet olivatkin ensimmäisen maailmansodan romuttaman kansainvälisen poliittisen järjestelmän uudel-

leen muotoutumisen kiihkeintä aikaa. Kiihkeästi etsittiin myös omaa aatteellista paikkaa vallankumouksellisessa tilanteessa. Sisäruukset olivat noina vuosina läheisessä yhteydessä eritoten monensävyyisten sosialistien kanssa, ja tuolloinen verkostoituminen selittääkin pitkälti heidän myöhempää toimintaansa ja maailmankuvaansa. Piiriin kuuluivat muun muassa kommunistien toimintaa organisoanut ja Helsingissä vuosina 1919–20 piileskellyt Otto Wille Kuusinen, Britannian laivastoasiamiehen tehtävää Suomessa hoitanut Harold Grenfell ja kirjailija Elmer Diktonius.

Wuolijoella oli myös laaja naisverkosto, mikä valitettavasti jää kirjan sivujuonteeksi. Lontooseen kotiutuneen kirjailija Aino Malmbergin ja Wuolijoen ystävyyttä valotetaan pinnallisesti, samoin jää selvittämättä Aleksandra Kollontain ja Wuolijoen yhteys. Yhtäällä Kollontai mainitaan Wuolijoen ”läheiseksi ystäväksi”, rauhanneuvottelujen aikana tämä kuitenkin äksyilee päiväkirjalleen: ”Miksi Tanner lähetti tämän naisen tänne?” Naisverkoston kiinnostavimpia solmukohtia oli Linda Tannerin ja Wuolijoen pitkäaikainen ystävyys, joka kariutui sodan jälkeen. Verkostoon kuului lisäksi monia lyhytaikaisia tuttavuuksia, kuten venäläinen Lydia Stahl, joka juuri oleskellessaan Suomessa 1920-luvun taitteessa tuli värvetyksi neuvostovakoojaksi, aluksi Ranskaan ja myöhemmin Yhdysvaltoihin.

Sekä Wuolijoki että Salme Dutt osallistuivat politiikkaan myös miestensä ja tuttaviansa neuvonantajina ja ohjailijoina.

Salme Murrik oli vuonna 1913 mennyt naimisiin sosiaalidemokraatteihin tuolloin kuuluneen Eino Pekkalan kanssa. Salme Pekkala radikalisoitui ilmeisesti Kuusisen vaikutuksesta 1920-luvun taitteessa, jätti miehensä ja lähti kommunistisen liikkeen tehtäviin Lontooseen, jossa avioitui Rajani Duttin kanssa. Tuomioja tulkitsee Salmessa tapahtuneen tuolloin suoranaisten persoonallisuuden muutoksen. Yhtä hyvin kehityksessä voi nähdä jatkuvuutta: tolstoilaisuudesta ei ollut pitkä matka kommunismiin.

Vaikka Salme Duttilla ei ollut virallista sijaa Ison-Britannian kommunistisen puolueen johdossa, on hänen asemaansa puolueen organisaattorin Harry Pollittin ja ideologin Rajani Duttin rinnalla pidetty huomattavana, joskin kiistanalaisena. Tuomioja arvioi Salme Duttin vaikutusvallan merkittävaksi. Jossain määrin hän kuitenkin pitäytyy tavassa, jolla miehiksi miellettyillä elämäalueilla toimineet naiset on totuttu esittämään. Kun naiset ovat pyrkineet kullisseista näyttämölle, itsenäisiksi ajattelijoiksi, toimijoiksi ja johtajiksi, on heille poliittisen historian esityksissä tavattu kirjoittaa hupakon tai hankalan akan rooli. Näitä on tarjoiltu myös Wuolijoelle ja Duttille. Tuomiojakin toistaa tarinan Rajani Duttin kovasta kohtalosta: kotonaan tämä puoluejohtaja sai elää ”koiran elämää”.

Naisten toimijuutta kuvaa myös Wuolijoen rooli toisen maailmansodan aikaisissa rauhanneuvotteluissa ja politiikkasodan jälkeen. Tuomiojan

esitystä on valaisevaa verrata vaikkapa pääsykoekirjanakin käytettävän *Suomen poliittisen historian*, Juhani Suomen *Vonkamiehen* ja Kimmo Rentolan *Kenen joukoissa seisot?* -kirjan tulkintoihin sodanjälkeisistä poliittisista kuvioista. Näissä esityksissä Wuolijoki on mukana statistina, Tuomioja sen sijaan tarkastelee häntä poliittisen historian konventioista poiketen vallankäyttäjänä ja Neuvostoliiton luottohenkilönä. Tämän tulkinnan mukaan Wuolijoki oli syksyllä 1944 ”yksi aktiivisimmista kullisseissa toimijoista, kun pyrittiin muodostamaan valvontakomission mielen mukainen uusi hallitus”. Yksi Wuolijoen suosikeista oli Urho Kekkonen.

Kommunistisessa liikkeessä oli sodan jälkeen useita eteviä naisia. Naista oli kuitenkin tuossa historiallisessa tilanteessa lähes mahdotonta kuvitella vaikkapa puoluejohtajaksi, pääministeriksi tai suurlähettilääksi. Miespoliitikot Kekkoesta Väinö Tanneriin ajattelivat, ettei naisten tulisi sotkeutua valtiollisiin asioihin. Niinpä Hertta Kuusisen ja Hella Wuolijoen sijaan keskeisiin asemiin päätyivät Mauno Pekkalan ja Cay Sundströmin kaltaiset miehet. Kuvaavaa on, ettei Wuolijoelle itselleenkaan juolahtanut mieleen ehdottaa naisia vaikkapa ministereiksi. Tuomiojan esimerkit osoittavat siten naisilla olleen valtaa poliittisessa järjestelmässä, mutta tuo valta oli epävirallista ja ongelmallista. Demokraattinen järjestelmä marginalisoi naisia.

Tuomiojan tutkimus on mainio esimerkki siitä, ettei Suomessa ennen toista maailmansotaa eletty umpiossa,

vaan kansainvälisessä järjestelmässä, jossa vienti- ja tuontiarikkeleina olivat vallankumous ja kirjallisuus siinä kuin puuta-varakin. Kun nuorella tasavallassa yhtäältä näytti lujittuvan kansallistunne ja sukupuolten maailmojen ero, Murrikin sisarusten maailmankansalaisuus, radikaalius ja uusi naiseus ilmensivät toisensuuntaista kehityskulkua. Kirjassa rakentuukin kaikkiaan monisyinen kuva yhden sukupolven sivistyneistön elämäntavoista ja aatteellisista valinnoista.

Myös kirjan päähenkilöt hahmottuvat ristiriitaisiksi yksilöiksi. Wuolijoki ei kiteydy neuvostovakoojaksi tai suositukseksi näytelmäkirjailijaksi, vaan hajoaa moniottelijaksi, joka tarttui yhä uusiin lajeihin. Salme Duttin tarina lomittuu luontevasti kokonaisuuteen. Kuva jää myös avoimeksi, sillä kaikki arkistot eivät ole käytettävissä. Muun muassa Wuolijoen suhde Neuvostoliiton turvallisuuspalveluun säilyy edelleen arvoituksena. Kirjan nimi jää lopulta hieman mietityttämään lukijaa: jos tässä sisarusparissa näkee vain ”häivähdyksen” punaista, minkälaista maailmankuvaa ja elämäntapaa edustaakaan tulipunainen kommunisti!

Elina Katainen